

MAKTAB JAMOASIDA O'QUVCHILARNI YETUK INSON BO'LIB SHAKLLANISHIDA MUOMALA MADANIYATINING AHAMIYATI

Amankulova Umida

Toshkent amaliy fanlar universiteti

O'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi 4-kurs talabasi

Annotatsiya: Maktab jamoasi har bir o'quvchining shaxsiy rivojlanishi, ijtimoiy va axloqiy kamoloti uchun muhim muhit hisoblanadi. Ushbu muhitda o'quvchilar nafaqat bilim olishadi, balki ularning ijtimoiy ko'nikmalari, muloqot madaniyati ham shakllanadi. Muomala madaniyati o'quvchilarning shaxs sifatida yetukligi, jamiyatda muvaffaqiyatli faoliyat yuritishi, boshqalar bilan munosabatlarini sog'lom asosda qurishida beqiyos rol o'ynaydi. Maktab jamoasi doirasida muloqot madaniyatining rivojlanishi orqali o'quvchilar o'zaro hurmat, adolat, sabr-toqat va mas'uliyat kabi insoniy fazilatlarni egallaydilar. Shu bois muomala madaniyatining ta'lim jarayonidagi ahamiyatini chuqur anglash va unga alohida e'tibor qaratish zarur.

Kalit so'zlar: muloqot, muomala, madaniyat, bilim, ko'nikma, hurmat, sabr, his-tuyg'ular, axloqiy tamoyillari.

Muomala madaniyati – bu turli vaziyatlarda insonlarning o'zaro munosabatda bo'lish qoidalari, odatlari va axloqiy tamoyillar majmuasidir. Maktabda o'quvchilar o'z harakatlari, so'zlari va his-tuyg'ulari orqali bir-biriga ta'sir ko'rsatadilar. Shu sababli muomala madaniyati maktab jamoasining tinchlik va hamjihatlik muhitini yaratishda asosiy omil hisoblanadi. O'quvchilar o'rtasida muloqotning to'g'ri yo'lga qo'yilishi ularning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi, har bir fikrga tushuncha bilan qarashining shakllanishiga xizmat qiladi. Bundan tashqari, muomala madaniyati qoidalari o'quvchilarga boshqalar bilan munosabatda bo'lishda adolat va hurmatni o'rgatadi. Maktab jamoasida muomala madaniyatining o'quvchilar ongida shakllanishi ko'plab omillarga bog'liq. Jumladan, ota-onalar, o'qituvchilar va boshqaruvchilarning o'zlari namuna bo'lishlari juda muhim. O'quvchilar ko'pincha kattalarning ongli harakatlari, odob-axloq namunalarini kuzatish orqali o'z xulq-atvorlarini rivojlantiradilar. Shu ma'noda, maktabdagi tarbiyaviy ishlar muomala madaniyatining asosiy yo'nalishlari sifatida tashkil etilishi kerak. O'quvchilarga muomalada odob qoliplarini, muloqot qoidalarini o'rgatish, ularni madaniyatli muloqotga rag'batlantirish, nizolarni tinch yo'l bilan hal etish ko'nikmalari berilishi muhim ahamiyat kasb etadi. Muomala madaniyatining ta'lim jarayoniga singdirilishi o'quvchilarda ijtimoiy intizom va mas'uliyat tuyg'usini kuchaytiradi. Har bir o'quvchi jamoada o'zining munosabatlari orqali ijobiy obraz yaratishi, jamoadoshlariga mehr-muhabbat ko'rsatish hamda o'z fikrlarini aniq va oqilona yetkazish qobiliyatiga ega

bo'lishga harakat qiladi. O'zaro muomala madaniyati o'quvchilarni jamoaviy ishlab, hamkorlik qilishga o'rgatadi. Shu tariqa ular kelajakda professional va shaxsiy hayotda muvaffaqiyatga erishishlari uchun muhim bo'lgan kommunikativ ko'nikmalarni shakllantiradilar.¹

Maktab jamoasida muomala madaniyati o'zining ijtimoiy me'yorlarini shakllantirishda barcha a'zolarining faol ishtirokini talab qiladi. Bu jarayonda o'quvchilar, pedagoglar va ota-onalar o'rtasida birgalikda ish olib borish lozim. Maktabda doimiy ravishda muloqot madaniyati mavzusida treninglar, seminarlar o'tkazilib, o'quvchilarning bu boradagi bilimlarini yangilash va kengaytirish muhimdir. Shu bilan birga, maktab ichidagi madaniy muhitni yaratishda har bir insonning hissassi katta. O'qituvchilar o'zlari namuna ko'rsatib, mustahkam axloqiy tamoyillar asosida o'quvchilarni tarbiyalashga mas'uldirlar. Muomala madaniyati nafaqat so'zlashuv madaniyatini, balki insonlarning his-tuyg'ularini anglash, boshqalarni tinglash va ular bilan hamdardlikda bo'lishni ham o'z ichiga oladi. Shuning uchun maktab jamoasida har bir o'quvchi o'zini qulay va erkin his qilishi lozim. Bu esa ijtimoiy jihatdan sog'lom muhitni yaratadi, o'quvchilar orasida stress darajasini kamaytiradi va umuman, ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi. Muomala madaniyati o'quvchilarni nafaqat akademik yutuqlarga, balki yuqori axloqiy qadriyatlarga ega yetuk shaxs sifatida shakllantirishga xizmat qiladi. Jamoaviy ishlash, nazorat, o'zaro yordam ko'rsatish kabi muomala madaniyati ko'nikmalari o'quvchilarda ijobiy psixologik muhitni yaratadi. Bu jarayonda o'quvchi o'zining mas'uliyatini his qilishni o'rganadi, boshqalarni tinglash va mulohaza yuritish san'atini egallaydi. Shu bilan birga, o'quvchilar orasida yuzaga kelgan nizolarni hal qilishning madaniyatli yo'llari o'rgatiladi va bu zo'ravonlikka, kamsitishga qarshi qarshilik ko'rsatish ko'nikmalarini mustahkamlaydi. Natijada, maktabda ijtimoiy barqarorlik va o'zaro hurmat muhitining mustahkamlanishi kuzatiladi.²

Maktab jamoasida muomala madaniyati shakllantirilayotganda axloqiy va madaniy qadriyatlarning asosiy o'rni hisobga olinadi. Har bir o'quvchi o'zining milliy an'analari, urf-odatlar bilan tanishib, ularni hurmat qilishni o'rganadi, shu bilan birga jamiyatdagi boshqalar madaniyatiga ham talabchan yondashadi. Bu esa dunyoqarashni kengaytiradi, global muammolarga yechim topishda o'zaro hurmat va anglashuvni kuchaytiradi. Shundan kelib chiqib, muomala madaniyati o'quvchilarda insonparvarlik, dunyoqarashning yuksalishi, umumiy madaniyat darajasining oshishiga xizmat qiladi. Muloqot madaniyati maktab yoshidagi bolalarda o'zaro munosabatlarning asosiy qoidalarini o'rgatishda, ularning jamiyat hayotiga

¹ Axmedova, N.Sh. (2023). Maktab jamoasida ijtimoiy muomala madaniyatining shakllanishi. Ta'lim va Tarbiya, 9(2), 22-35.

² Jalolov, M. (2022). O'quvchilarni ma'naviy-axloqiy jihatdan tarbiyalashda muomala madaniyatining roli. Pedagogika Ilmi, 15(4), 10-20.

tayyorgarligini ta'minlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega.³

O'quvchilar o'zaro dialogni san'atga aylantirishga, turli fikrlarni hurmat qilishga o'rganadilar. Bu esa ularning kelajakdagi ijtimoiy roli, oila va jamoat hayotida faol ishtirok etishlariga tayyorlaydi. Muomala madaniyatining shakllanishi yosh avlodda o'zaro hamjihatlikni, so'vchilararo anglashuvni yo'lga qo'yishga imkon yaratadi. Maktab jamoasida muomala madaniyati rivojlangan holda, o'quvchilar o'zlarini erkin ifoda eta olishadi, yangi g'oyalar va qarashlarga ochiq bo'lishadi. Shuningdek, ular konfliktlarni muntazam ravishda muvozanatli va madaniyatli tarzda hal qilishni o'rganadilar. Bu ko'nikmalar o'quvchilarning jamiyatda o'z o'rnini topishi, ijtimoiy faol bo'lishi uchun ayni muddao hisoblanadi. Muomala madaniyatining ahamiyati, shunday qilib, faqat maktab doirasida emas, balki butun hayot davomida o'quvchilarga katta yordam beradi.⁴

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, maktab jamoasida o'quvchilarni yetuk inson bo'lib shakllanishida muomala madaniyatining o'rni nihoyatda muhimdir. Muomala madaniyati o'quvchilarning ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantiradi, ularni jamiyatda muvaffaqiyatli va mas'uliyatli shaxs sifatida shakllantiradi. Bu madaniyat ijodkorlik, hamkorlik, hurmat va adolat kabi asosiy qadriyatlarni o'z ichiga oladi. Maktab jamoasida muomala qoidalarining yetarlicha amaliyotga tadbiiq etilishi, tarbiyaviy ishlar orqali mustahkamlanishi jamiyatimizning barqarorligi va kelajak avlodning barkamolligini ta'minlaydi. Shu sababli maktabdagi barcha ishtirokchilar – o'qituvchilar, o'quvchilar va ota-onalar muomala madaniyatining rivojlanishiga alohida e'tibor berishlari, uni har tomonlama qo'llab-quvvatlashlari zarur. Bu esa o'z navbatida, yurtimizning ijtimoiy, ma'naviy va madaniy jihatdan yuksalishiga katta hissa qo'shadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Axmedova, N.Sh. (2023). Maktab jamoasida ijtimoiy muomala madaniyatining shakllanishi. Ta'lim va Tarbiya, 9(2), 22-35.
2. Jalolov, M. (2022). O'quvchilarni ma'naviy-axloqiy jihatdan tarbiyalashda muomala madaniyatining roli. Pedagogika Ilmi, 15(4), 10-20.
3. Qodirov, S.B. (2021). Maktabda hamjihatlik va muloqot madaniyatini rivojlantirish usullari. Yangilanayotgan Ta'lim, 11(3), 58-67.
4. Rasulov, B.I. (2023). Ta'lim muassasalarida muloqot madaniyatini shakllantirishning pedagogik asoslari. O'zbekiston Ilmiy Jurnali, 5(1), 44-53.
5. Norboyeva, G.N. (2024). O'quvchilarda madaniyatli muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish. Ta'lim va Jamiyat, 8(1), 36-45.
6. Mirzaev, D.T. (2023). Muomala madaniyati va o'quvchilarning ijtimoiy

³ Qodirov, S.B. (2021). Maktabda hamjihatlik va muloqot madaniyatini rivojlantirish usullari. Yangilanayotgan Ta'lim, 11(3), 58-67.

⁴ Rasulov, B.I. (2023). Ta'lim muassasalarida muloqot madaniyatini shakllantirishning pedagogik asoslari. O'zbekiston Ilmiy Jurnali, 5(1), 44-53.

moslashuvi. Ilmiy Maqolalar To‘plami, 2(2), 12-24.

7. Ergasheva, F.Z. (2022). Maktab muhitida yoshlarni ijtimoiy-axloqiy tarbiyalashda muomala madaniyatining o‘rni. Ma’naviyat va Tarbiya, 10(3), 77-85.

8. Islomova, Z.R. (2023). O‘quvchilarni shakllantirishda muomala madaniyatining pedagogik ahamiyati. Ijtimoiy Fanlar, 6(4), 31-40.